

Tsvyatko Kadiyski
(Bulgaria, Sofia, Rotary Club)

Czech Rotarians and Bulgaria

Abstract: This article discusses the contribution of Prof. Pišek, a Czech Rotarian from RC Brno, in the establishment of the first Bulgarian Rotary Club. Prof. Pišek organised the First Rotary Conference dedicated to Bulgaria. His active work led to many of the first Rotary activities in Bulgaria, including the first Rotary lecture, the first toast to friendship and the first participation of a Bulgarian in the Zonal Conference (Prague 1936) being associated with Czechoslovakia. Czechoslovakian citizens comprised the largest group of foreign nationals in Bulgarian Rotary clubs. Their photographs, along with brief information about their work in the Rotary community are enclosed in the article. The text discusses letters, photographs and artefacts kept in the Sofia Rotary archive, which attest to the rich traditions of Bulgarian-Czechoslovakian relations. Unfortunately, the occupation of the Czech Republic in March 1939 put an end to this promising cooperation. However, Rotary returned to Eastern Europe in 1991.

Keywords: Rotary, Czechoslovakia, Rotary club Sofia, Prof. František Pišek

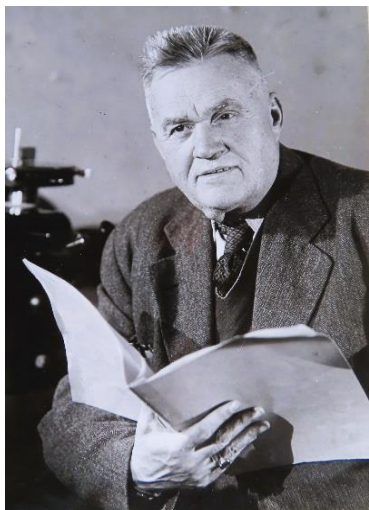
Цвятко Кадийски
(България, София, Ротари клуб)

Чешките ротарианци и България

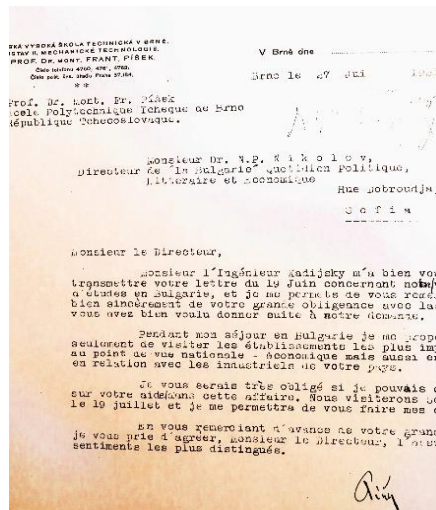
През есента на 1928 г. един от директорите на Ротари Интернешънъл, Йозеф Шулц от Чехословакия, заедно с вицедиректора на Пражката кредитна банка в София Войтех Хрушка, предприема един от първите опити за създаване на Ротари у нас. Опитът не е сполучлив, защото, както пише Хрушка до Шулц:

„... След посещението в София нищо не е направено за организиране на клуб... тук всичко е наситено с ориенталски възгледи за живота и бизнеса. Има много егоизъм, а във бизнеса властват твърде сурови принципи. Необходимо е да се покани някой външен човек, който да поеме организационната работа отначало...“ (Кадийски/Kadiyski 2011: 26).

Един такъв ротарианец е вицепрезидентът на РИ Бърно, проф. д-р Франтишек Пишек от Висшето техническо училище в този град. (обр.1) През лятото на 1931 г. той

1. Проф. Франтишек Пишек

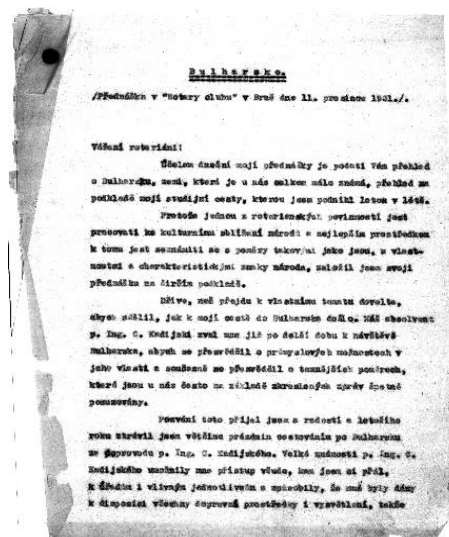

2. Първото писмо на Фр. Пишек до Н. Николаев на френски език

пристига в България (обр.3), придружен инж. Цвятко Кадийски, чиято следдипломна практика е спонсорирана от РК Бърно. Кадийски е първият българин, получил стипендия от Ротари клуб (обр.5). Посещението на проф. Пишек в България, според един негов реферат, четен в РК Бърно

3. Проф. Пишек на път за България

4. Лекция на Фр. Пишек за България

5. Инж. Цвятко Кадийски

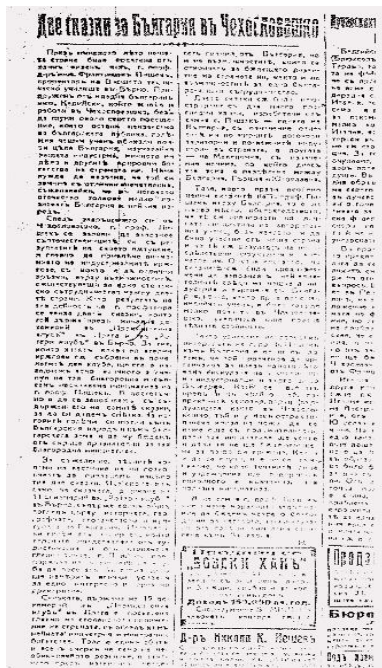
6. Проф. Фр. Пишек и Стоян Заимов

...става след многократни покани от нашият абсолвент инж. Кадийски, за да се убедя във възможностите на България за развитие на промишлеността и едновременно с това да се запозная с условията там, чиято преценка у нас [в Чехословакия], поради изкривена информация често е лоша... (Кадийски/Kadiyski 2011: 29).

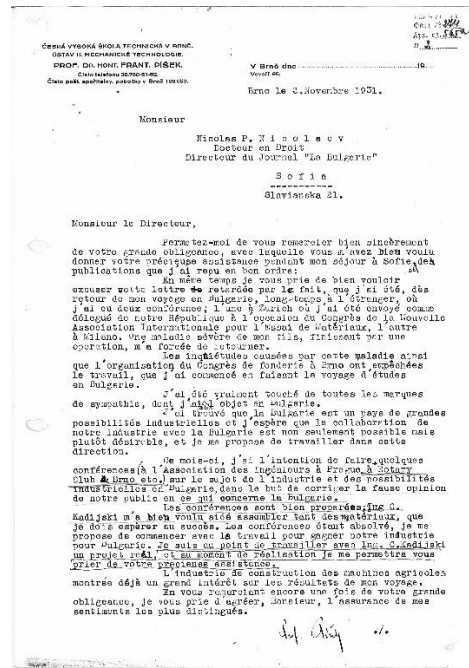
Подготвяйки посещението в България, на 27 юни 1931 г. Пишек се свързва с д-р Николаев, тогава директор на официоза „La Bulgarie“, като му пише:

...инж. Кадийски ми предаде Вашето писмо от 19 юни относно пътуването ми до България. Благодаря сърдечно за готовността с която отговорихте на нашето желание за среща...Ще Ви бъда много задължен, ако мога да разчитам на Вашата подкрепа по време на пътуването...(Кадийски/Kadiyski 2011: 29), (обр.8).

За съжаление от пътуването са останали само три-четири фотографии, на една от които проф. Пишек е заснет на среща в Плевен с един от последните останали живи националреволюционери Стоян Заимов. (обр.6)

7. Публикация на д-р Николаев

8. Писмо на Фр. Пишек до Н. Николаев от 3.11.1931г.

На срещите на професора с д-р Н. П. Николаев ще да е ставало дума и за Ротари клуб, защото в писмото си от 3.11.1931 г. (обр.8) проф. Пишек го информира за предстоящите старателно подготвени от него конференции в Ротари клуб Бърно и в Прага, посетени на България, както и това, че

...аз започнах да разработвам един полезен проект, при осъществяването на който ще си позволя да помоля за Вашата ценна подкрепа... (Кадийски/Kadiyski 2011: 29).

Както се вижда от последвалите събития, става дума за създаване на Ротари клуб у нас.

Запазен е оригиналът на текста на експозето на Пишек през РК Бърно на първата в света ротарианска конференция, посветена на България. За съжаление, поради големия му обем, не е възможно текстът да се предаде изцяло тук, макар че рядко може да се срещне представяне на България в ротарианските среди (пък и не само там), пропито с такава симпатия към българския народ и земя. След общия поглед върху историята, географията, стопанството, културата и бита (като споменава за жестокото осакатяване на България след I световна война, а така също и за някои любопитни от негова гледна точка битови детайли), Пишек изтъква големия интерес който страната представлява от туристическа и стопанска гледна точка и горещо препоръчва на членовете на Клуба да посетят България, където ще намерят условия за интересно и приятно прекарване. Нещо повече, като истински ротарианец, Пишек подчертава, че е готов да работи за поправянето на погрешните представи за България в обществото и за привличането на водещи професионалисти от Чехословакия за бъдещи съвместни проекти в България, които според него са изключително перспективни. Интересно е да се цитират поне няколко пасажа от лекцията на Пишек, които да покажат как е изглеждала България през тридесетте години в очите на един средноевропейец:

... България има малко градове в европейския смисъл на думата... Животът се различава от нашия – има повече сериозност и пуританство. Северна България прилича на градина, за разлика от съседна Румъния... Забележителна идея е трудовата повинност, която се допълва от задължителните ученически бригади.. София от мръсно, занемарено турско градче е превърната в красив модерен град... Нощен живот, макар че е столица, в София всъщност няма. В околностите най-интересна е Боянската църква с ценни фрески... Пловдив е живописно разположен на „тепета“.. Много интересен е старият квартал... Туристите в България ще бъдат всеотранно задоволени – прекрасни пейзажи, планини, чаровни стари градове... Хората са добри, отворени... Единственото което може да отблъсне европейския турист са недобрите хотели и лошата инфраструктура... С малко повече предприемчивост за изграждане на модерни хотели и пътища, както и с повече информация за красотите на България тя ще стане притегателен център за всички.... За любителите на археологията България е истинско съкровище – земя на траки, римляни, кръстоносци, турци... Много интересен е скалният релеф в Мадара... Забележително е Велико Търново. Културата се развива много интензивно а българинът е много толерантен – чуждоезични училища, свободно изповядване на всички религии и т.н... Училищното дело е организирано по един образцов начин...” (Кадийски/Kadiyski 2011: 31).

На другата организирана от професора конференция в клуба в Прага ударение е поставено върху възможностите на България за развитие на промишлеността и перспективите, които се разкриват пред чехословашките ротарианци за работа в нашата страна.

Николаев изпраща на един от бъдещите основатели на Ротари в България, д-р Иван Попов (директор на печата в БТА) пълния текст на експозетата пред РК Бърно и Прага, донесени му от инж. Кадийски, който е направил превод на по-важните им части, с молба да бъдат представени резюмета в българския печат, тъй като са много благоприятни за нашата страна и

...ще бъде добре да бъде оказано поне елементарно внимание към един човек, който по своя инициатива работи в полза на България... (Кадийски/Kadiyski 2011: 32).

За конференцията в РК Бърно, посветена на България има една малка статия от д-р Николаев във в-к „Мир“ от 31.3.1932 г. и това е първото упоменаване на Ротари в българска публикация. (обр. 7).

В Ръкописния отдел на Народната библиотека са запазени писма, разменени между Николаев, Пишек и Кадийски, свързани със създаването на Ротари клуб, от които става ясно, че „...участието и дори ръководството на д-р Николаев в такава работа ще бъде много ценно” (Кадийски/Kadiyski 2011: 30).

И така, „заразен“ от Пишек с ротарианската идея, Николаев събира първите ентузиастични и на 22 април 1933 г. в София е учреден първият в България Ротари клуб. (обр. 9). Един от първите, поздравил българските ротарианци, е дистрикт гуверньорът на Д 66-Чехословакия, Рудолф Херман. (обр.10)

9. Първите ротарианци в България, 22 април 1933 г.

10. Рудолф Херман

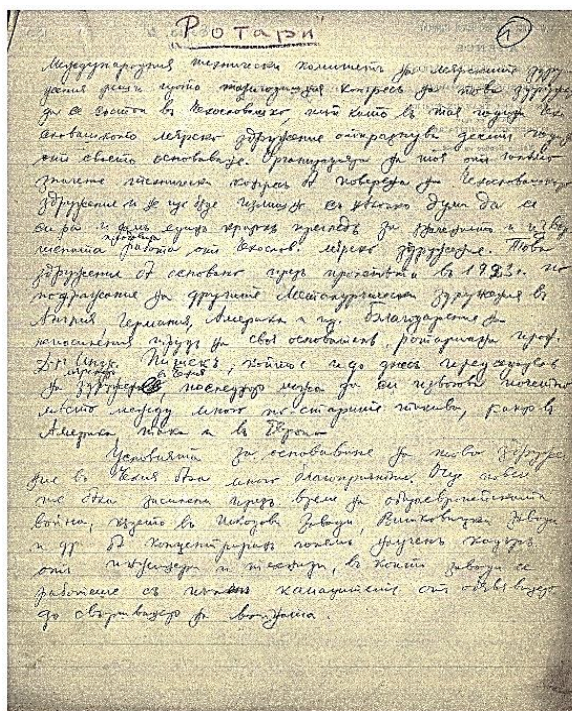
Проф. Пишек не забравя своите софийски приятели и малко по-късно, по време на Световния конгрес по леярство в Прага, когато организира една среща на ротарианци от славянските страни – Пишек (РК Бърно), проф. Станислав Пиларски (РК Варшава) и Едо Маркович (Гуверньор на 77 дистрикт Югославия), проф. Иля Глазунов (руски бело-емигрант в Чехословакия) той кани за участие и инж. Кадийски от току-що основания РК София (обр. 11). Нещо повече, по лично настояване на Пишек, неговият възпитаник е включен в президиума, а като най-млад участник е определен да поднесе приветствието на участниците до патрона на събитието – д-р Едуард Бенеш. (обр. 12). След завръщането си, Кадийски представя в Клуба реферат за посещението си в Прага, с което слага началото на т.нар. „ротариански лекции“ в Софийския клуб – така че първата ротарианска лекция у нас е посветена на Чехословакия (обр. 13).

12. Президиумът на конгреса

11. Групата „Слован“.

13. Ротарианският реферат на инж. Кадийски.

И след учредяването на клуба, ротарианците не забравят личността, която има толкова много заслуги за създаването на Ротари в България. В писмо от 16 август 1933 Кадийски го информира, че предстои да посети Чехословакия като делегат на БИАД за Световния Конгрес по лелярство и че по този повод

...ще се срещна с Вас и ще ви информирам подробно за всичко, което обсъждахме по-рано, както и ще представя програмата за практическа дейност...която има обещаващи перспективи... Ротари клубът се развива много добре. Имаме многобройни посещения от чужбина и нашите приятели не крият радостта си от успешната работа на клуба. За Ротари, г-н професоре, ще Ви дам и устна информация, когато пристигна в Чехословакия. Предавам Ви и поздрав от д-р Николаев, който много често с признателност Ви споменава в Ротари клуба.... (Личен архив Цвятко Христов Кадийски, папка „Ротари“).

И в друго писмо:

...за нашият клуб ще бъде огромна радост да ви посрещнем отново и лично да се убедите, че предложенията и идеите, които ни дадохте се осъществяват с успех... (Личен архив Цвятко Христов Кадийски, папка „Ротари“).

Чехите и британците са най-многобройната група чужденци в българските Ротари клубове. Нека представим чешките членове поне с по няколко думи:

- Прокоп Макса – пълномощен министър в София. Една от неговите инициативи, в която е подкрепен от български ротарианци е създаването на Българо-чехословашката търговско-индустриална камара в София (обр. 14).
- Франтишек Варжечка – директор на Пражка банка в София, един от стълбовете на българо-чешкото ротарианско сътрудничество (обр.15).
- Богдан Прошек – един от най-активните ротариански лектори и автори в ротарианското списание (обр. 16).

14. Прокоп Макса

15. Франтишек Варжечка

16. Богдан Прошек

- инж. Ярослав Тучек (РК Горна Оряховица) – пръв в България започва промишлено производство на биогориво през 1937 г. (!) (обр. 17).
- инж. Франтишек Михера – почетен член, български генерален консул в Братислава (обр.18).
- Йозеф Опратка прокурист на Захарните заводи в Горна Оряховица (за съжаление не разполагаме с негова снимка).

17. Инж. Ярослав Тучек.

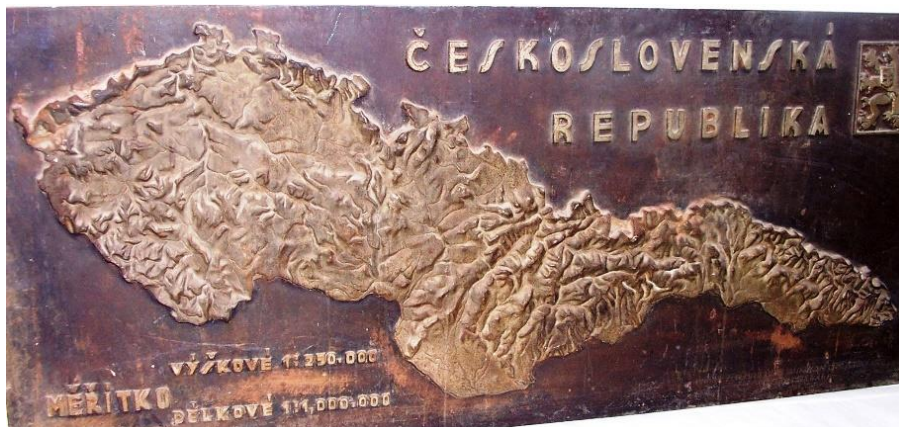

18. Франтишек Михера.

В нашия исторически архив старателно се пази немногото – поради превратностите на съдбата – запазени артефакти и публикации, свързани с българо-чешкото ротарианско приятелство. Те всички – заедно с огромния документален и художествен архив, бяха подарени от мен тази пролет на Софийския исторически музей¹. Ето някои от тях:

¹ Регионален исторически музей София Договор за дарение на колекция „Ротари-България 1933-1941“ от 28.02.23 г.

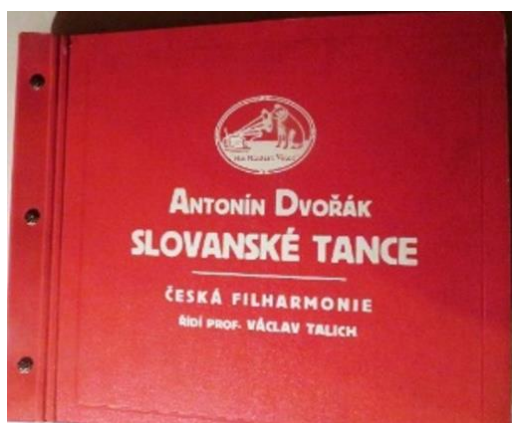
- р е л е ф на карта на ЧСР - дар от РК Бърно (обр.19);

19. Дар от РК Бърно.

- у н и к а л н и я т албум с пълен запис на Славянските танци на Дворжак под диригентството на Вацлав Талих, дар от РК Прага (обр.20);

- х у д о ж е с т в е н а о т л и в к а на покровителя на чешкия народ св. Вацлав – дар от РК Бърно (обр.21);

20. Дар от РК Прага.

21. Дар от РК Бърно.

- б ъ л г а р с к а т а ш о ф ъ р с к а к н и ж к а на Варжечка;
- ц и г у л к а т а, подарена на инж. Кадийски от РК Прага (обр.22);
- п р о щ а л н и я т п о д а р ъ к от Прокоп Макса преди отпътуването му от България след окупацията на Чехия през март 1939 г. (обр.23);

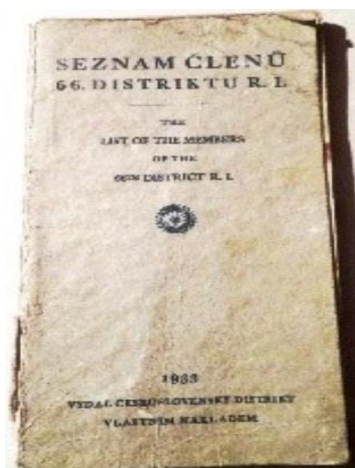

22. Дар от РК Прага.

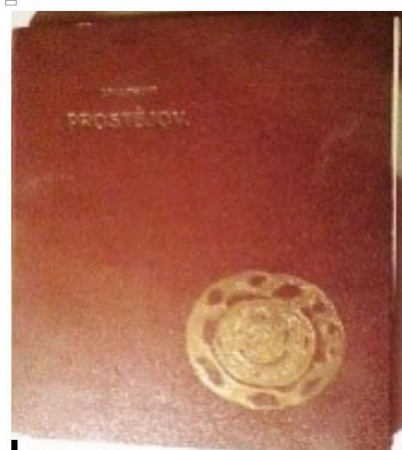

23. Прощален дар от Прокоп Макса.

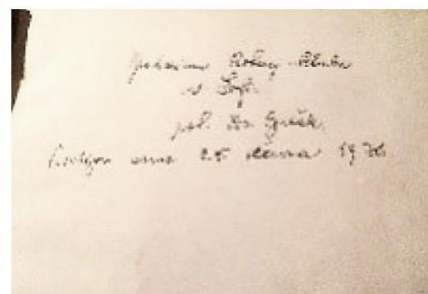
- У к а з а т е л я т на чехословашките ротари клубове – 1933 г., подарен на РК София при учредяването му (обр. 24);
- е д и н а л б у м на град Простейов, дар от местния РК (обр. 25, 26);
- л у л а т а на Прокоп Макса (обр. 27).

24. Указателят на Дистрикт. Чехословакия 1933 г.

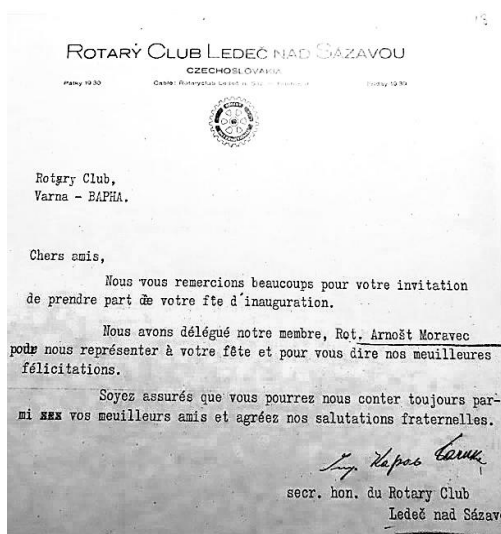

25. Дар от РК Простейов с посвещение.

26 . Лулата на посланик Макса

РК София и чешките клубове редовно обменят своите месечни списания и бюлетини. За годините 1933 – 1939 РК София изпраща общо над 2000 екземпляра и получава над 1700 екземпляра до и от повече от 30 клуба в Чехословакия. Запазени са също така няколко писма – включително и поздравителното писмо по случай основаването на РК Варна от клуба в Ледеч – най-малкия град в света, където по това време е имало РК (обр. 27).

27. Поздравителното писмо от РК Ледеч.

28. Макса начело на ротарианската делегация за посрещане на Морис Дюпере.

Нека представим и няколко фотографии на клубната дейност с участие на чешки ротарианци:

Прокоп Макса е упълномощен на посрещане от името на Клуба президента на Ротари интернешънъл Морис Дюпере при посещението му в София през 1938 г. (обр. 28);

Макса и ротарианци при основаване на българо-чехословашката индустриална камара (обр. 29);

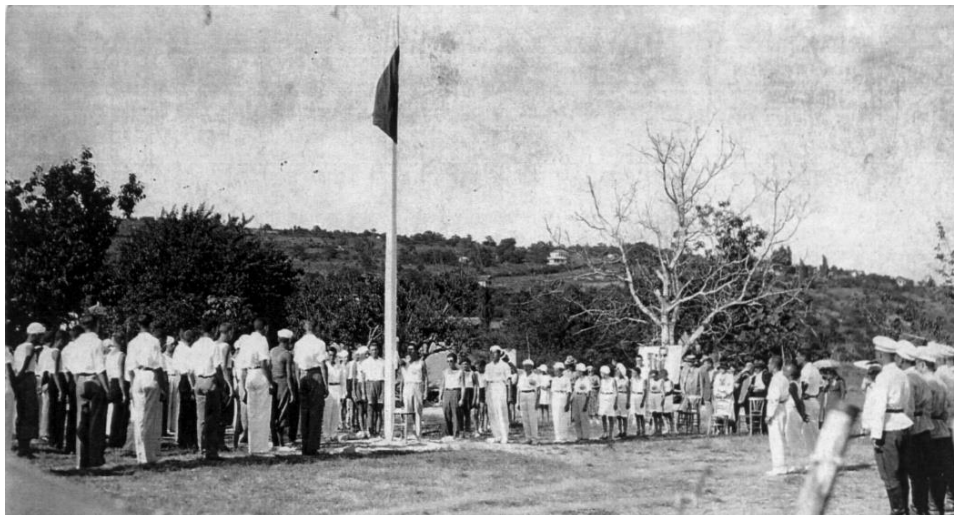
Макса открива щанда на ротарианеца Кадийски в чехословашката палата на Панаира в Пловдив 1938 (обр. 30); при посещението на чехословашките журналисти (между които четирима ротарианеца) те са посрещнати и придружавани от члена на клуба Болеслав Тахауер (обр. 31);

РК Варна и РК Прага организират обмен на соколчета и юначета през летните ваканции в лагер „Чайка“ в Свети Константин край Варна (обр.32).

31. Чехословашките журналисти, придружени от члена на РК София Болеслав Тахауер.

От постоянния гост на Клуба в София, художникът Добринов (автор на над 60 портретни шаржа на ротарианци), е останал и този чудесен шарж на патрона на чехословашките ротарианци, президентът освободител Томаш Масарик. (обр. 33).

32. Откриване на летния лагер за соколчета и юначета.

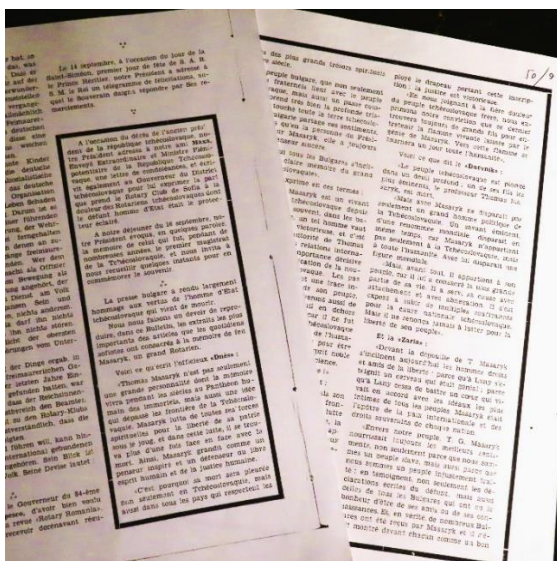
33. Шарж на Томаш Масарик от Добринов.

Има дълбок символичен смисъл, че първият ротариански тост (една широко разпространена традиция в тогавашните клубове) на РК София е в чест на президента на Чехословакия Т. Г. Масарик. Може би президентът на Клуба си е припомнил голямата роля на чешките ротарианци за първоначалното разпространяване на ротарианската идея в България, когато прави избора на адресата на първия ротариански тост, чийто художествено оформен текст е връчен лично на Масарик от члена на Софийския клуб Прокоп Макса: Ето и текста, който е публикуван в ротарианското списание „Le Rotary club de Sofia“:

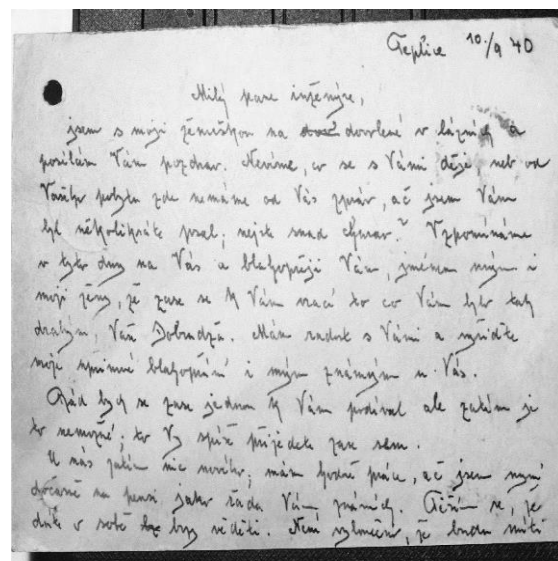
Един велик гражданин на Чехословакия, който от двадесет години направлява съдбата на своя народ в една от най-бурните епохи на неговата история, големият апостол на чехословашката свобода, след един живот, изпълнен с патриотична и полезна дейност се оттегля и напуска, паради преклонна възраст, високия пост,

заеман от него с такова благородство, окръжен от уважението и любовта на своя народ. Българските ротарианци хранят дълбоко уважение към този велик гражданин и голям учен, почетен патрон на ротарианството в Чехословакия. Аз не се съмнявам, че изразявам нашите мисли, пожелавайки му дълъг и щастлив живот и напредък на неговото отечество. Нека изпразним чашите си за големия приятел на България, президента Масарик (Le Rotary club de Sofia", бр.29/1936).

Когато през 1937 г. Т. Масарик напуска този свят, ротарианците посвещават едно траурно събрание в Клуба, на което поднасят на пълномощния министър на Чехословакия Макса съболезнователно писмо по повод смъртта на патрона на чехословашките ротарианци, а президентът с няколко думи проследява жизнения му път. В списанието на Клуба е направен и обширен преглед на отразяването на това тъжно събитие в българския печат (обр. 34).

34. Броят на ротарианското списание, посветен на смъртта на Т. Масарик.

35. Поздравителното писмо на Пишек за освобождението на Добруджа.

Позорната Мюнхенска спогодба и последвалата окупация на Чехия са отразени в нашето ротарианско списание с неприкрито негодувание към агресора и симпатия към чехите. С тези публикации българските ротарианци дори „показват“ един принцип, заздравен в устава на Ротари (клубовете да не взимат отношение към политически и религиозни въпроси). А когато през пролетта на 1939 големият приятел на България Прокоп Макса трябва да напусне страната след печалния 15 март, почти цяла страница на нашето ротарианско списание е посветена на него и на неговата полезна за двете страни дейност.

И накрая ще се върна към човека, на когото българските ротарианци дължат толкова много – проф. Пишек. Трогателно е, че преследван от Гестапо, буквално дни преди да премине в нелегалност, личността, която е в началото на създаването на първия клуб у нас, мисли за България, интересува се от ставащото тук и намира време и сили да изпрати на своите ротариански приятели един поздрав. На 10.9.1940 – само три дни след подписването на Крайовската спогодба, той пише:

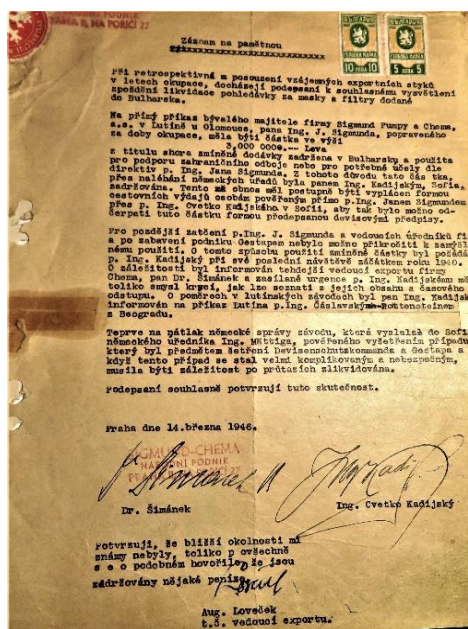
...спомняме си тези дни за вас и ви поздравявам, че отново към вас се върна това, което ви бе толкова скъпо – вашата Добруджа. Изпитвам заедно с вас тази радост, и моля предайте моите благопожелания и на моите познати около вас...(обр. 35).

За съжаление, разпускането на клубовете след окупацията на Чехия слага край на това многообещаващо и ползотворно сътрудничество. Но през 1939 г. група чешки и български ротарианци – Мирослав Сигмунд, Карел Ротенщайн, д-р Шимунек и инж. Кадийски се срещат в Атина (обр. 36) и договарят, по идея на инж. Ян Сигмунд, създаването на канал за нелегална емиграция на застрашени чешки антинацисти и евреи от Протектората през България към по-безопасни места. Както се вижда от една паметна записка, за целта се използва ръководеното от Кадийски генерално представителство на „Сигмунд пумпи“ в София (обр. 37).

Половин век по-късно Ротарианството в двете страни бе възстановено и през 1998 г., съвместно с Чешкия културен център, ние организирахме изложбата „Традициите на българо-чешките ротариански връзки“ (обр. 38), последвана от още няколко съвместни изяви. По-пълна информация за българо-чехословашките ротариански отношения може да бъде намерена в моята книга за историята на българските Ротари клубове (Кадийски/Kadiyski 2011; срв. и Кадийски/Kadiyski 2021).²

36. Среца в Атина.

37. Паметната записка за създаване на канал за нелегална емиграция от Протектората.

² Архивът на Цвятко Христов Кадийски в момента се подрежда за предаване в ЦДА.

38. Откриване на изложбата в Културния център на ЧР.

ЛИТЕРАТУРА

- Кадийски 2011: *Кадийски, Цвятко*. Ротари в България 1933-1941. София: Изд. Култура и историческо наследство, 463 с. (Kadiyski 2011: Kadiyski, Tsvyatko. Rotari v Balgaria 1933-1941. Sofia: Izd. Kultura i istorichesko nasledstvo, 463 s.).
- Кадийски 2021: *Кадийски, Цвятко*. Пионерът на напояването чрез дъждуване в България. София: Ротари клуб София. (Kadiyski 2021: Kadiyski, Tsvyatko. Pionerat na napoyavaneto chrez dazhduvane v Balgaria. Sofia: Rotari klub Sofia).
- Списание „Rotary“, 1995-.